

RESTITUIRI ISTORICE LEGATE DE O SCRISOARE A PROTOPOPULUI VENEȚIEI DE JOS, IOAN CLAIN, ADRESATĂ VLĂDICII IOAN BOBB, ÎN 30 MAI 1788

Gabriela Mircea, Ioan Mircea

Partajarea în cele două localități, Veneția de Jos și Veneția de Sus, exista cel puțin de pe la 1733, când ea era evidentă, în cadrul conscripției lui Ioan Inochentie Micu Klein, dar la începuturi a existat, se poate crede, o singură Veneție.

Conform însemnării făcute în 1868 de parohul locului Ioan Sassebesi, cunoscut de altfel din *Șematismele* de la 1835, 1842 și 1900¹, în anul menționat, biserica greco-catolică din Veneția de Jos era din piatră, „*redicata din vechime*”², starea ei de conservare fiind „de mijlocu”³, adică mediocră. Pentru vechimea destul de mare a bisericii respective pledau și celelalte detalii, pe care parohul le considera necesare pentru a fi notate: „*Turnu este deschilinitu de baserica, cu cripta subu elu*”⁴. Informația referitoare la biserica existentă în 1867-1868 la Veneția de Jos este cu atât mai importantă cu cât în *Șematismul* din 1900 nu se mai amintea nimic despre trecutul lăcașului, ci doar faptul că el fusese reparat, probabil radical, în 1899⁵.

Cel care a relevat faptul că *vechea biserică* a locuitorilor din Veneția de Jos le-a revenit greco-catolicilor și a făcut referiri interesante la valorosul lăcaș de cult al ortodocșilor, din aceeași localitate, *care a fost înălțat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, antimisul său datând din 1762 și fiind de la Dionisie Novacovici, a fost Valeriu Literat⁶, același autor atrăgând atenția asupra celui mai vechi preot român local, care a fost pomenit în 1637, Popa Petru, pentru ca din 1639 să fie cunoscut popa Radul, iar din 1658 popa Gherman⁷. Ca atare, s-ar putea presupune că lăcașul bisericii greco-catolice din Veneția de Jos, amintit în 1868, data din secolul al XVII-lea, dar acesta este doar o presupunere care își așteaptă confirmarea deplină, pe bază documentară, sau oricum și în secolul al XVII-lea trebuie să fi existat un lăcaș de cult românesc în localitate!

S-a admis deja în istoriografie, încă din timpul lui Valeriu Literat, faptul că Veneția de Jos a fost „un centru important unit, în Țara Oltului”⁸. Importanța respectivă s-a datorat substanțial și personalității protopopului locului, Ionașcu Monea, cunoscut încă de la 1714, când participa la sinodul electoral, pentru desemnarea urmașului la tronul arhieresc al lui Atanasie Anghel Popa, el fiind un fervent susținător, la un moment dat chiar unic susținător, al viitorului episcop Ioan Giurgiu Patachi⁹. A îndeplinit și funcția de „notareș marelui sobor”, cum iscălea în 10 octombrie 1717 pe filele unui *Ceasloveț*, probabil de Sibiu din 1696¹⁰, fiind apoi înnobilit de împăratul Carol al VI-lea în 1718, pentru strădania manifestată în proliferarea catolicismului, cum

¹ Șematismul 1900, p. 624.

² DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868

³ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵ Șematismul 1900, p. 623.

⁶ Literat 1996, p. 22.

⁷ Literat 1996, p. 27.

⁸ Literat 1996, p. 28.

⁹ Meteș 1930, p. 116; Literat 1996, p. 28.

¹⁰ Literat 1996, p. 28.

remarca, cu ironie voalată, Valeriu Literat¹¹, ca de altfel și Ștefan Meteș¹², arborele său genealogic, socotit de către comentatorii săi fantezist, mai ales de către Hașdeu. El a fost immortalizat printr-o inscripție în limba latină pe pereții casei parohiale greco-catolice din Veneția de Jos, pe care o relua textual Valeriu Literat, arbore genealogic care cobora până la 1185, cu „Gregorius I Venetus”, care ar fi fost „Thesaurarius” al lui Negru Vodă și continua cu același admirabil aplomb până în secolul al XV-lea, când apărea propriu-zis și numele Mone, continuând până la Ionas Mone, fiul lui Ioannes Mone, care Ionas a ajuns în 1728, anul întocmirii arborelui, „venerabilis Vicarius generalis”¹³. Ionașcu Mone a fost desigur prezent în 6 august 1723 la instalarea noului episcop unit în biserica *Sfântul Nicolae* din Făgăraș rostind în pragul edificiului „un cuvânt de laudă și binecuvântare”¹⁴. A urmărit promovarea unirii bisericești în Țara Bârsei prin numirea preotului Jipa ca protopop al zonei, ceea ce a stârnit reacția preoțimii locale și a reușit să-l convertească la noua credință pe preotul Vasile Băran din Făgăraș, în 1738¹⁵.

Având o stare materială prosperă el, a construit biserica unită din Calbor în 1732, înzestrând-o, se crede și cu un clopot în 1747¹⁶. Dacă într-adevăr el a fost donatorul clopotului respectiv și nu un urmaș al său omonim, respectiv dacă el mai trăia și în anul 1747, atunci n-ar fi exclus să îl identificăm tot pe Ionașcu Monea și în persoana acelui secretar al episcopului Ioan Inochentie Micu Clain, Iona Mone, pe care îl reactiva în istoriografia românească, pe urmele lui Tóth Zoltán¹⁷, Greta Miron în 2004, personaj pe care ilustrul episcop transilvan îl recomanda în 1742 pentru funcția de consilier gubernial, în care, dată fiind starea sa materială bună, s-ar fi putut menține ușor, chiar și în condițiile în care nu ar fi primit un salariu¹⁸, dar la vremea respectivă personajul care ne interesează, protopopul de Veneția, părea, totuși, a nu mai fi fost în viață.

În legătură cu îmbrățișarea timpurie a greco-catolicismului la Veneția de Jos și în întreg arealul vechiului protopopiat, este utilă o contribuție bibliografică recentă, din 2001, a Anei Dumitran, care relevă sensibilitatea pentru noua orientare confesională a boierimii din zonă¹⁹. Conform surselor documentare, din colecția Hevenesii, pe care autoarea menționată le-a editat, cu o binevenită traducere și sistematizare a conținutului lor, în anul 1702, ar fi existat în localitatea menționată 43 capi de familie care se declarau dispuși să îmbrățișeze unirea cu biserica Romei, ale căror nume merită a fi trecute în revistă, cu o interpretare ortografică românizantă parțială, pe care ne-o permitem, pentru a ne limpezi și fixa mai bine în memorie numele respective, putându-se invoca în contextul respectiv următoarele persoane: Nicula Leahul cu fiii, Ioan și Nicolae Țaina (?), Stan Ghergheli(?), Iuon Stoica, Tyüsde(?) Stoica, Radu Peneș, Onea Grancea, Manea Boer cu fiii, Lațcu Boer, Iuon Poșta, Bucur Mihăileci(?), Lie Poponeci cu fiii, Solomon Șandor (Alexandru sau Șandru), Petrașcu Ribița, Solomon Stoica, Manea Goilă, Boer Ferent, Stoica Dumitru cu fiii, Radu Comănici, Iuon Bița junior, Nicula Nenei, Iuon Bița senior, Nistor Bița, Molduvai, adică Moldovean Moise, Stan

¹¹ Literat 1996, p. 28.

¹² Meteș 1930, p. 117.

¹³ Literat 1996, p. 28.

¹⁴ Literat 1996, p. 28.

¹⁵ Literat 1996, p. 28. Vezi și Meteș 1930, p. 117.

¹⁶ Literat 1996, p. 29. Vezi și Meteș 1930, p. 117.

¹⁷ Miron 2004, p. 498-499, unde autoarea realizează cea mai recentă și mai completă sinteză referitoare la trecutul protopopiatului greco-catolic al Veneției de Jos.

¹⁸ Miron 2004, p. 498-499.

¹⁹ Dumitran 2001, p. 117-152.

Pițu, Vasile Rusu, Iuon Manta, Mărginean Chelemen, Bucur Voicu, Iuon Cornea, Radu Buta senior, Manea Bița, Oprea Pencii cu fiii, Idomir Pencii, Manea Pencii, Radu și Manea Buta, Iuon Buta, Nicolae Buta, Boer Micloș sau Nicolae, Szegedi Andrei, Manea Stoica, Izrailă Stoica și Nicula Mihailă²⁰. Tot atât de interesantă era și lista celor care își mențineau opțiunea pentru greco-catolicism, realizată în 1711, desigur după defectiunea episcopului Atanasie Anghel de la unirea cu biserica Romei și revenirea sa ulterioară, pe parcursul aceluiași an, la aceeași confesiune, de data aceea semnând adeziunea doar 37 de capi de familie, ceea ce reprezenta un sensibil regres temporar al unirii în zona dată²¹.

În 1733 existau trei preoți uniți la Veneția de Jos, protopopul Ionașcu Mone, popa Stoica și popa Oprea, beneficiindu-se de existența unei biserici, *cu probabilitatea biserica veche existentă, cu unele refaceri inerente ulterioare, și în 1867-1868, o casă parohială, în care locuia protopopul, căci altfel nu și-ar fi înscris arborele genealogic pe un perete al său, precum și de prezența a 100 de familii de aceeași confesiune, sau pe care preoții amintiți, sub presiunea personalității lor, în special cea a protopopului, îi declaraseră uniți*²², dar și așa, cu amendamentul interpretativ schițat anterior, inspirat de faptul că numărul adeptilor unirii crescuse relativ mult față de situația din 1702 și 1711, cele 100 de familii menționate par a nu corespunde întregii populații a așezării!

De pe la 1742 l-a urmat pe Ionașcu Mone, ca protopop, un fiu al său, Manea Mone²³, dar, probabil, cel dintâi nu mai era în viață chiar de pe la 1739, pentru că un protopop al Veneției de Jos, „Matheus”, participa la sinodul din 1739²⁴, urmând ca mai apoi, pe la 1754, să fie protopop Nicolae „Venețianul”, care nu era din familia Mone, după cum afirma Valeriu Literat și care-și punea semnătura pe un *Strastnic* de Blaj din 1753 al bisericii din Comăna de Sus²⁵.

În 1750 se înregistrau la Veneția de Jos un protopop, un preot unit, numărul credincioșilor uniți cu biserica Romei descrescând foarte sensibil la 414 suflete²⁶, pentru ca în 1761 să fie surprinsă opțiunea mai reală, mai fără presiuni, sau doar mai fără insistența mobilizatoare a unor protopopi plini de personalitate, cum a fost Ionașcu Monea, a credincioșilor, cu *înregistrarea a doi preoți ortodocși*, care și aici păreau a apărea din cer, ca în multe alte locuri din Transilvania și care aveau spre păstorire 110 familii de aceeași confesiune și *a trei preoți greco-catolici*, care, la rândul lor, nu aveau alături, cu sinceritate deplină, decât 43 familii de credincioși uniți,²⁷ cifră care vedem că se pliază perfect peste numărul celor care îmbrățișaseră încă de la începuturi unirea cu biserica Romei, în 1702, semn că într-o jumătate de secol, situația se prezenta din nou aceeași, biserica din localitate rămânându-le în folosință celor din urmă chiar dacă ei

²⁰ Dumitran 2001, p. 134-135.

²¹ Aceeași situație era valabilă și pentru celelalte așezări din componența protopopiatului care ne interesează cu prioritate în contextual studiului actual.

²² Meteș 1930, p. 117. Vezi și Șematismul 1900, p. 624.

²³ Meteș 1930, p. 118. După Miron 2004, p. 499, protopopul Manea este atestat doar pentru anii 1745 și 1747, în 1739 fiind protopop al locului Matei, care era prezent la sinodul de la Blaj, din acel an, iar în 1742 ar fi fost protopop al Veneției Stan din Pârâu, prezent și el la sinodul din același an de la Blaj, informații culese din Actele sinodale ale lui Ioan Micu Moldovan!

²⁴ Șematismul 1900, p. 624.

²⁵ Literat 1996, p. 29. După Miron 2004, p. 499, Nicolae Venețianul și-ar fi exercitat funcția de protopop al locului în anii 1754-1765, pentru ca în 1765 să redevină, probabil, din nou protopop, Stanciu din Pârâu, amintit și în 1742, care, din pricină că n-ar mai fi avut credincioși greco-catolici în Veneția (ceea ce era imposibil, plauzibil fiind faptul că ei se reduseseră semnificativ în condițiile izbucnirii și manifestării mișcării lui Sofronie din Cioara!) își mutase scaunul protopopesec în localitatea sa de origine!

²⁶ Meteș 1930, p. 118.

²⁷ Meteș 1930, p. 118.

erau în minoritate, dar era o minoritate care în condițiile politicii de sprijinire oficială a greco-catolicilor, pe care o promovau autoritățile imperiale, le asigura cu prisosință dreptul de a folosi și pe mai departe veche biserică din localitate.

Conform unei conscripții a slujitorilor bisericești greco-catolici din Țara Făgărașului, inedită după știința noastră, în 1774, la Veneția de Jos funcționau următorii: preotul Manea Penci și preotul Ionașcu Clocoțan²⁸, *ludimagister*, sau dascăl era Lațcu Penci, feciorul preotului menționat anterior, iar cantor Ionașcu Clocoțan junior, feciorul preotului omonim, pentru ca funcția de clopotar să îi revină lui Ioan Boier, cea de protopop fiind exercitată la vremea respectivă de către Constantin Ioanovici, care își și așeza sigiliul inelar, cu un *zgriptor*, la finele conscripției amintite. Greta Miron a realizat o sinteză deosebit de interesantă a activității protopopului amintit, care, după autoarea menționată și-ar fi exercitat funcția respectivă în anii 1758-1781, dar în acest caz se observă că activitatea se suprapunea, la începuturi peste cea a lui Nicolae Venețeanul, cel puțin, ceea ce corespunde necesității de a reajusta cronologia respectivă, în sensul că primul protopop n-a putut funcționa la Veneția decât foarte puțin timp, fiind apoi mutat în *secuime*, Constantin Ioanovici începându-și activitatea în zonă efectiv din 1758²⁹ și sfârșindu-și-o, probabil, nu în 1781, cum accepta autoarea menționată, ci în 1782, de vreme ce a participat la sinodul de la Blaj din ultimul an specificat!

Dacă în 1781 existau la Veneția de Jos 100 familii de greco-catolici și doar 64 familii de ortodocși³⁰, raportul lor aflându-se totuși într-un echilibru relativ, în 1805 se înregistra *un spor semnificativ al ortodocșilor*, fiind preot al lor, atunci, Ioan Rojoi, hirotonit în Ardeal la 1793, care oficia în biserica proprie celor de aceeași confesiune, greco-orientală și avea în ascultare 142 de familii³¹, același număr de credincioși ortodocși menținându-se până în 1845, când păstorea, alt preot, Matei Comănici³², situație care reflectă o interesantă stabilitate a populației localității, care optase pentru religia răsăriteană, existând desigur în toată perioada respectivă, de aproape o jumătate de secol, în Veneția de Jos și o comunitate de greco-catolici, cu biserică și preoți proprii, mai puțin consistentă însă sub aspect numeric aproape pe tot parcursul perioadei cercetate, cu unele excepții, cum s-a specificat anterior!

O interesantă conscripție inedită, până la valorificarea sa recentă de către Daniel Dumitran³³, din 1811, oglindește aceeași realitate confesională locală, în contextul căreia greco-catolicii sunt, probabil, tot minoritari. Se înregistrau, tot atunci, doar 76 capi de familie greco-catolici, respectiv un total de numai 343 suflete³⁴ de greco-catolici, preot al lor fiind David, cantor Matei, clopotar Samoilă, iar *ludimagister* Ionașcu.

Conform unui șematism blăjean din 1835³⁵, protopop al Veneției de Jos era Theodorus Serény, paroh al orașului Făgăraș, decan și vicar foraneu al diecezei de Blaj și asesor consistorial. Parohul locului, respectiv al Veneției de Jos era, deja, Ioan Sassebesi, amintit anterior, care se mai afla în funcțiune prin 1864-1868. Parohia din localitate, considerată o veche parohie greco-catolică, era structurată în jurul bisericii cu hramul *Sfintei Paraschiva, in matre*, existând un număr de 518 credincioși greco-catolici,

²⁸ DANJA, FMRUB-a. î., doc 34/ 1774.

²⁹ Miron 2004, p. 500.

³⁰ Literat 1996, p. 29.

³¹ Literat 1996, p. 29. Vezi și Meteș 1930, p. 118.

³² Meteș 1930, p. 118.

³³ Dumitran 2005, p. 354-361.

³⁴ DANJA, FMRUB, CM, (inv. suplimentar 16/ 1811), f. 43 v.

³⁵ Schematismus 1835, p. 144.

ceea ce părea a corespunde întregii suflări a așezării(!) și corespundea unui substanțial progres față de 1811, al aderenților unirii, în vreme ce în filia Veneția de Sus nu existau decât 7 adepți ai religiei unite³⁶.

Merită să evaluăm și lista cărților vechi bisericești, între care predomină, cum era de așteptat tipăriturile de Blaj, aflate în dotația vechii biserici greco-catolice din Veneția de Jos, în 1868. Ea prezintă stângăcii și confuzii, care reflectă, credem gradul de instrucție al preotului Ioan Sasebesi, care a alcătuit-o, sau o anume superficialitate în administrarea bunurilor parohiale!

Astfel colecția amintită de carte bisericească conținea următoarele exemplare de carte, în ordinea listării lor de către preotul amintit: o *Evanghelie* de Blaj „en buna stare”³⁷ din 1806³⁸, în *BRV* neexistând decât o ediție de Sibiu a *Evangheliei*, din anul amintit³⁹; o „*Laturgie*”, titlu deformat care reflectă din nou gradul de instrucție al preotului (?), tot de „Blasi”, „vechie”, din 1705(!)⁴⁰, ediție inexistentă desigur în *BRV*, deoarece activitatea tipografiei din Blaj a început oficial abia din 1747, în 1705 sediul episcopiei unite românești transilvane aflându-se încă la Alba Iulia, în timpul episcopului Atanasie Anghel (!), aspecte de istorie a propriei confesiuni pe care preotul local amintit le ignora; un *Apostol* de Blaj „en bună stare”⁴¹ din 1814⁴², titlu citat, în sfârșit, corect; un *Octoih mare* „vechiu, cu titula rupta”⁴³, imposibil de identificat la ora actuală; un *Octoih mic*, fără alte detalii de identitate, „vechiu”⁴⁴ și el; un *Triod* „de Ramnicu” din 1736 (!)⁴⁵, neinclus nici el în *BRV*, care ar putea corespunde ediției bine cunoscute din 1731, în acest caz fiind evident că preotul amintit confunda semnul slovei cu semnificația 1 cu cel având semnificația de 6, greșeală care este însă cam greu de comis; un „*Mineiu*” de București din 1766, care corespunde *Antologhionului* de București din același an⁴⁶; un „*Trastic*”, cu datu de la facerea lumii 7234”⁴⁷; un *Penticostar* de Râmnic din 1743⁴⁸, având stare de conservare „de mijlocu”⁴⁹; o *Psaltire mică* de Blaj din 1780⁵⁰, în stare de conservare „bună”⁵¹; o *Cazanie* „de Ramnicu”, „vechie”⁵² din anul 1643 (!)⁵³, care dacă anul este corect ar putea corespunde unei *Cazanii a lui Varlaam*, chiar dacă localizarea era greșită, dar mai trebuie făcute desigur eforturi pentru identificarea cu exactitate a tipăriturii respective; o *Propovedanie la morți* de Blaj din 1784, identificabilă fără îndoieli, în ciuda stângăciilor de datare a tipăriturii manifestate de către preot, cu ediția bine cunoscută din *BRV*⁵⁴ în stare de

³⁶ Schematismus 1835, p. 144.

³⁷ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

³⁸ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

³⁹ BRV, II, p 485 și IV, p. 276-278.

⁴⁰ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴¹ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴² BRV, III p. 95.

⁴³ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴⁴ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴⁵ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴⁶ BRV, IV, p. 80-82.

⁴⁷ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁴⁸ BRV, II, p. 73-76.

⁴⁹ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵⁰ BRV, II, p. 269.

⁵¹ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵² DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868..

⁵³ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵⁴ BRV, II, p. 287-288.

conservare „bună”⁵⁵; o *Propovedanie* „noao”⁵⁶ din 1863⁵⁷, datorată lui Ștefan Meteș și apărută, cum se știe la Sibiu; un *Catavasier* „vechiu” al cărui an de imprimare nu se cunoștea⁵⁸.

Prezentarea titlurilor respective existente în 1868 la Veneția de Jos, nu este inutilă, chiar dacă nu vom mai reveni cu considerații aprofundate asupra lor, pe parcursul studiului de față, dar ea relevă prezența în localitate a unor tipărituri blăjene imprimate în timpul păstoririi protopopului Ioan Clain, ceea ce ne interesează în mod special, pentru că unele între ele ar fi putut fi achiziționate, chiar de către cel amintit, la puțin timp după tipărirea lor.

În contextul confesional general al oscilațiilor permanente dinspre ortodoxie spre greco-catolicism și invers, dinspre greco-catolicism înspre ortodoxie, scindare și pendulare care pot fi regăsite, cu necesitate, atât în cazul Veneției de Jos cât și în cazul multor așezări ale românilor transilvăneni, aproape al tuturor, *fenomenul respectiv constituind, de-a lungul deceniilor o constantă a vieții religioase a strămoșilor noștri, dimpreună cu remarcabila stabilitate a unor facțiuni comunitare*, pe aproape întreg parcursul secolului al XVIII-lea, se înscrie și situația confesională pe care o reflectă, atât indirect, cât și direct, o scrisoare redactată în 30 mai 1788 de către protopopul locului, *Ioan Clain*, slujitor al bisericii din zonă necunoscut, într-o manieră surprinzătoare(!), *Șematismului* din 1900 și adresată episcopului Ioan Bobb.

Semnatarul ei a fost, cu siguranță, o personalitate eminentă, de viță nobiliară, deși nu s-a evidențiat cu ceva anume în existența sa, ori pur și simplu nu i s-a reconstituit biografia, în istoriografia românească și, ca atare, nu cunoaștem mare lucru despre existența și activitatea sa. Sorgintea sa nobiliară, personalitatea destul de puternică, gradul ridicat de educație (de cultură), pe care textul îl deconspiră, reies din simpla examinare atentă a scrisorii sale, pe care o publicăm în anexă, precum și din frumosul sigiliu personal cu care și-a autentificat scriitura.

Protopopul în cauză era nimeni altul decât nepotul de frate al marelui episcop transilvănean Ioan Inochentie Micu Clain, cel care își însoțise unchiul în exil la Roma. Identitatea protopopului succesor al lui Constantin Ioanovici, ca nepot al marelui episcop, nu îi era străină nici Gretei Miron, care nu făcea însă nici o trimitere bibliografică pentru susținerea sa mai temeinică⁵⁹, referințe succinte interesante la personajul în cauză fiind însă adunate din alte surse bibliografice, cu remarcabila-i corectitudine de către Serafim Duicu, care releva faptul că nepotul de frate Ioan l-a însoțit pe Ioan Inochentie Micu Clain în exilul său la Roma, ocrotindu-l și înseninându-i crepusculul vieții, atât cât a putut, motiv pentru care înaltul ierarh i-a lăsat o parte din bunurile sale rămase la Blaj⁶⁰, tot nepotul îngrijindu-se să i se scrie vlădiciei epitaful pe piatra de mormânt⁶¹.

Este totuși greșită, la propriu, formularea ultimului autor amintit, conform căreia el ar fi devenit, relativ curând, după întoarcerea sa de la Roma, în 1768, protopop al Veneției, în Țara Făgărașului, când observăm acum că Ioan Clain, sau Micu, n-a putut exercita funcția respectivă decât începând de pe la 1781-1782, după retragerea de pe

⁵⁵ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵⁶ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵⁷ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵⁸ DANJA, FMRUB, C, doc. 1651/ 1868.

⁵⁹ Miron 2004, p. 501.

⁶⁰ Duicu 1986, p. 19, după o informație furnizată de către Zenovie Pâclișanu.

⁶¹ Duicu 1986, p. 16.

scenă a fostului protopop Constantin Ioanovici, deși nu se știe nimic actualmente despre ce anume a făcut personajul care ne interesează în anii 1769-1782.

Numele său a fost invocat relativ recent, respectiv în 1992 și de către editorul *Cărții de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores/ Florile poezilor iluștri*, Florea Firan, care releva faptul că nepotul episcopului a fost, la un moment dat, deținătorul manuscrisului lucrării amintite realizată în exil de către înaltul ierarh român, pentru ca în 20 martie 1769, *când se mai afla la Roma*, să îl doneze unui personaj interesat de un atare florilegiu poetic, un important călugăr bazilitan ucrainean, de la care el a ajuns în biblioteca bazilitanilor din Roma, și mai apoi în arhiva curiei generale a ordinului⁶². Același editor sublinia și existența unei însemnări manuscrise a noului posesor al manuscrisului, intitulată *pro memoria*, din care reieșea un amănunt interesant referitor la titlul nobiliar al personajului care ne interesează, respectiv cel al lui Ioan Clain, conform căreia se înțelegea faptul că antenumitul beneficiar primise lucrarea *a suo Dignissimo nepote Illustrissime Domino Ioanne Barone Klein de Szad*⁶³, adică *de la deosebit de demnul său nepot* <se subînțelegea al episcopului n.n.> *foarte ilustrul domn Ioan baron Klein de Sad*, ceea ce însemna în mod evident că titlul nobiliar al nepotului *era aproape identic cu cel al unchiului*, dar oricum doar în vecinătatea celui de baron!

Probabil, noblețea lui Ioan Clain descindea din aceeași diplomă de înnobilitare, din 1735, a lui Carol al VI-lea, la care făcea interesante referiri, în 2000, profesorul nostru Pompiliu Teodor⁶⁴ și din care deriva însăși noblețea episcopului exilat. Totodată este evident că locul de naștere al lui Ioan Clain a fost tot Sadul Sibiului, dar despre existența în general a mai tânărului membru al clanului Micu de Sad nu se știe la ora actuală mai nimic.

Dar întregirea biografiei protopopului este doar o preocupare colaterală a autorilor studiului de față, în centrul atenției stând de fapt conținutul documentului pe care îl analizăm, modul în care, pe baza sa, pot fi reconstituite realitățile confesionale din zona specificată.

Analizând în mare textul se poate constata concizia, stilul lapidar al autorului, ceea ce poate denota o răceală aparentă, sau chiar reală, a lui Ioan Clain față de înaltul ierarh de la Blaj (și invers), chiar dacă sunt respectate cutumele protocolare de adresare și încheiere ale unei atare scrisori, cu umilințele stilistice de rigoare⁶⁵!

Protopopul Ioan Clain intră direct în subiectul lapidarei sale scriituri, reieșind din chiar primele cuvinte așternute pe hârtie că exista, la vremea respectivă, o corespondență obișnuită, relativ susținută, între înaltul ierarh de la Blaj și protopopul rezident în Veneția de Jos (cum de altfel episcopul le scris în mod susținut tuturor propopilor săi), scrisoarea publicată în anexă nefiind decât o părticică a unor relații epistolare curente.

Cartea măriei tale, pomenită la începutul scrisorii, putea fi o circulară episcopală pe care protopopul se grăbise să o facă cunoscută preoților din subordine și, mai puțin probabil, o scrisoare personală pe care înaltul ierarh i-ar fi adresat-o inferiorului său, deși s-ar fi putut ca episcopul să-i fi adresat și un scurt text cu trimitere personală,

⁶² Carte de înțelepciune, p. 19.

⁶³ Carte de înțelepciune, p. 20.

⁶⁴ Teodor 2000, p. 51.

⁶⁵ Este de specificat și faptul că, nu la mult timp după redactarea scrisorii din 30 mai, în 5 septembrie același an, 1788, protopopul a fost acuzat de oficierea unor căsătorii fără a recurge la cele trei strigări (vezi Dumitran 2005, p. 250), impuse prin legislația în vigoare, dar aceasta va fi fost reflexul stării sale de sănătate precară și al bătrâneții, invocate în scrisoarea menționată și nu al neglijării conștiente a obligațiilor sale profesionale.

însoțitor al circularei tipărite, ceea ce l-a determinat pe cel din urmă să-i răspundă la rândul său, tot în scris, celui dintâi. *Circulara* sau *ordinul episcopal* tipărit respectiv completa cu siguranță dispozițiile imperiale și guberniale, care erau multiplicare prin intermediul tiparului și pe care protopopul le numise generic *Orânduielele împărătești*⁶⁶.

Dacă ordinul episcopal îl privea doar pe protopop el nu va fi avut trebuință să-l multiplice prin copiere, dar dacă el era adresat și preoților din eparhie, ceea ce părea să se potrivească mai bine cazului de față, atunci el trebuia să-i trimită câte un exemplar fiecărui preot din subordine, așa cum ne sugerează pasajul următor: *Cartea Mării tale acum nu prea de mult trimisă, dinpreună cu Orânduielele împărătești, cu datornică smerenie le-am trimis și le-am promulgăluit prin Eparhie și le-am împărțit Preoților*⁶⁷.

Putem accepta că ordinul tipărit al episcopului, însoțitor al ordonanțelor împărătești, din seria anterioară de tipărituri pe care protopopul o primise, mai mult sugerată decât specificată în scrisoare, a fost tipărit, pentru că Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt semnalau existența unei circulare a episcopului Ioan Bob, din 1 mai 1787⁶⁸, deci într-o perioadă sensibil anterioară redactării scrisorii analizate, care cu siguranță fusese tipărită, dar posibilitatea ca și noul ordin să fi fost imprimat este totuși mai mică, deoarece nu se cunosc, din perioada respectivă, prea multe circulare episcopale imprimate în tipografia din Blaj și, dacă și cel din urmă ar fi fost tipărit ar fi trebuit să i se trimită protopopului tot 17 exemplare ale sale, iar el ar fi trebuit să returneze tipografiei din Blaj costul imprimatelor respective, ceea ce observăm ca nu s-a întâmplat, sau, mai putem crede și că circulara și orânduielele făceau și în al doilea caz corp comun, ca în primul amintit în scrisoare, adică reprezentau împreună o singură lucrare tipografică, ceea ce este desigur foarte plauzibil, totuși, dacă ținem cont de detaliile documentului analizat.

Al doilea fapt pe care protopopul i-l comunica succint episcopului era cel referitor la dificultățile întâmpinate cu prilejul recuperării costului ordonanțelor împărătești, deoarece *creștări<i> pe<n>tru/ dânsăle încă nu i-am putu<t> scoate toți... că preoții/ să to<t> ponosluesc că-s săraci, n-au nice un veni<t>*⁶⁹. Analiza fragmentului decupat oglindește o compasiune accentuată și o bună cunoaștere a realităților sociale ale eparhiei păstorite, compasiunea pentru greutățile materiale ale celor păstoriți constituind totuși o notă distinctivă a caracterului protopopului Ioan Clain, pentru că unii slujitori superiori ai bisericii, mai puțin milostivi, nu manifestau o atare sensibilitate. Om cu reală dare de mână, Ioan Clain nu supralicitează acțiunea de recuperare a banilor care trebuiau trimiși tipografiei din Blaj, *ba chiar preferă să-i întregească din avutul său*, decât să-i tot ceară de la preoții din subordine, după cum nici *măriașul*, pe care prin tradiție ar trebui fi trebuit să i-l plătească pentru serviciile sale, nu-l putea primi și nici nu mai încerca să-l revendice.

⁶⁶ Foaia volantă respectivă se identifică, cu mare certitudine, cu o tipăritură neinclusă încă în BRV, dar pe care au repertoriat-o Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt în 1981, denumită Circulara episcopului unit al Transilvaniei, Ioan Bob, prin care comunică clerului spre publicare decretul lui Iosif II din 7 august, din 30 ianuarie 1787 și ordonanțele guvernului Transilvaniei din 16 noiembrie 1786, nr. 10334 și din 24 noiembrie 1785, nr. 9130 referitoare la reglementarea sărbătorilor pentru bisericile unită și ortodoxă din Transilvania și îl îndeamnă să-și îndeplinească obligațiile ale păstoriești, tipăritură în folio, pe care autorii respectivi o prezintă ca având 1 fr+v+ anexe(6 p) (Vezi Răduțiu Gyémánt 1981, 206, p. 159, dar și 161, p. 141, 182, p. 151, 166, p. 143, sau 137, p. 132).

⁶⁷ Vezi Anexa prezentului studiu.

⁶⁸ Vezi Răduțiu Gyémánt 1981, 161, p. 141.

⁶⁹ Răduțiu 1981, 206, p. 159.

Există în scrisoarea protopopului, așa cum am mai remarcat, doi timpi ai strângerii de bani pentru a fi trimiși tipografiei din Blaj, unul pentru alte dispoziții oficiale imprimate și distribuite în eparhie sub forma foilor volante, cu probabilitate cu puțin timp înaintea redactării scrisorii, și un altul, cel de-al doilea, respectiv cel al primiri și răspândirii în protopopiat a foilor volante din urmă, sumele realizate urmând să fie trimise episcopului împreună cu scrisoarea protopopului, ceea ce relevă faptul că la vremea respectivă era un flux continuu al receptării, distribuirii, strângerii sumelor corespunzătoare și al trimerii lor fie direct la tipografie, la prefectul acesteia⁷⁰, fie la episcop, care vărsa apoi sumele aceluiasi prefect amintit anterior, circuitul închizându-se astfel, dinspre parohii înspre cancelaria episcopală și tipografie.

În 30 mai 1788, protopopul îi făcea cunoscut episcopului și trimitea la Blaj următoarele sume, pe care le datora pentru imprimatele primite: 2 florini ungurești și 2 creițari, pentru cele 17 exemplare ale foii volante cuprinzând *Protocollumul sărbătorilor*, precum și încă 3 florini ungurești și 3 creițari, pentru alte 17 exemplare de pe urmă, adică sosite la Veneția ulterior, bani despre care protopopul comenta sec, plin de personalitate și dramatic: *atâta bani am și trimis*⁷¹.

În privința *Protocollumului sărbătorilor* este evident că tipăritura respectivă corespunde foii volante descrise de Al. T. Dumitrescu, intitulată *Pentru ținerea sărbătorilor*, un *in folio* de 6 pagini, care a putut fi editată înainte de 1788, la Blaj, mai degrabă în 1787, decât în 1786, cum s-a acceptat între paranteze drepte în BRV, deoarece ordinul imperial pentru reformarea numărului sărbătorilor legale, admise, ale confesiunilor ortodoxă și unită data din ianuarie 1787 (sic!)⁷². De altfel în BRV figurează și o altă foaie volantă, efectiv din 1787, legată de același ordin imperial din

⁷⁰ Din scrisoare reiese în mod evident faptul că sumele pentru actele oficiale, bisericești sau civile, sau pentru tipizatele trimise în teritoriu, se expediau din teritoriu prefectului tipografiei ("de am trimi<s> banii Tipografiei>"), ceea ce implică și admiterea ipostazei inițiale, care se impune a fi presupusă și admisă sub aspect logic, că ele erau distribuite spre receptori tot de către prefectul oficinei respective, ceea ce corespunde certificării documentare a uneia dintre obligațiile profesionale importante ale prefectilor tipografiei din Blaj, bănuită până acum dar necunoscută în mod cert. O asemenea obligație, nespecificată anterior în bibliografia subiectului (Vezi Tatat Baltă Mircea 1998, passim) vor fi avut, în general, prefectii tipografiei menționate, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și este de presupus că s-a purtat și o corespondență separată între protopopi, în general și prefectii oficinei, pe tema tipăriturilor oficiale răspândite în teritoriu, banii care reprezentau contravaloarea unor atare exemplare fiind returnați, se subînțelege din document, prin intermediul poștei, situație prin care îi vedem pe românii din principat perfect racordați, prin instituția lor bisericească, la organismele administrative și publice ale vremii, fiind în același timp și perfect adaptați la cerințele moderne ale vremii contemporane lor. Odată ajunse la nivelul parohiilor din protopopiat circularele și ordinele imperiale sau guberniale erau "publicăluite", adică aduse la cunoștința celor vizați, prin viu grai, în repetate rânduri (pentru a putea fi memorate), cele bisericești de către preot în biserică și chiar lipite (cele civile) în locuri de afișaj, pentru a putea fi citite de către oricine, dar aceasta se petrecea îndeosebi în orașe sau târguri și mai puțin la sate, unde știutorii de carte erau desigur mai puțini, în privința celor din urmă optându-se prioritar și generalizat pentru încunoștiințarea lor orală, mereu repetată, până la reținerea pe de rost a textelor respective (mecanism de popularizare descris, pe bază documentară, de către Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt, încă din 1981).

⁷¹ Răduțiu 1981, p. 141.

⁷² BRV, IV, 201, p. 101. Tipăritura din 1786 ar fi putut conține ordinul imperial din 7 august 1786, prin care se stabileau la 27 sărbătorile de peste an, care ordin a fost publicat ca Anexa A, a circularei episcopului Ioan Bobb către cler, din 1 mai 1787. Din 16 noiembrie 1786 data ordinul gubernial prin care i se aducea la cunoștință lui Ioan Bobb decretul imperial din 7 august, același an referitor la regimul sărbătorilor, publicat ca Anexa C, a aceleiași circulare episcopale. Din 30 ianuarie 1787, și din 1, datează decretul imperial prin care se stabileau la 26 sărbătorile de peste an admise în biserica reco-catolică, document publicat a Anexa B, la circulara episcopală amintită (Răduțiu Gyemánt 1981, p. 141, 143)

ianuarie 1787, care de data aceasta are 3 foi, probabil tot *in folio*, de fapt tot 6 pagini, ca și cea din 1786⁷³. Ca atare, noi considerăm că totuși o ediție de Blaj, din 1786, a tipăriturii respective nu a putut exista, fiind însă deosebit de veridică cea din 1787, care poate fi identificată cu *Protocollum* amintit de protopopul Ion Clain⁷⁴, așa cum au acceptat între paranteze drepte și Aurel Răduțiu și Ladislau Gyemánt⁷⁵. De asemenea foile volante respective, ca și *cele mai de pe urmă*, chiar dacă se refereau la sărbătorile bisericești, nu puteau proveni din ediția blăjeană, imprimată în 1365 exemplare, în prima jumătate a anului 1788, denumită *Protocolla de festis diebus*, pentru că așa cum reiese din registrul contabil al prefectului tipografiei exemplarele ediției au fost preluate în gestiune abia din 9 iulie, anul amintit⁷⁶, ori scrisoarea protopopului este datată în 30 mai 1788!

Scrisoarea editată, deși deosebit de succintă, reînvie mai multe aspecte din trecutul unuia din cele mai importante protopopiate greco-catolice din Țara Făgărașului. Veștile pe care protopopul i le transmite episcopului nu sunt numai administrative, ci au și o încărcătură umană, din ele transpărând o reală compasiune, pentru semenii. Ele sunt dintre cele mai interesante și merită să le repetăm pentru a le reține:

1. În general nu s-au înregistrat frământări sau tulburări deosebite în eparhia păstorită, deși se știe că era vreme de război, ceea ce ar justifica, ca argument suplimentar, sărăcia preoților și în general a tuturor, în momentul respectiv, dar războiul abia începuse⁷⁷.

2. Nu se înregistraseră decesuri în rândul preoților. De la ultima scrisoare trimisă vlădiciei nu murise decât preotul Ioan Cioflec, cel bătrân, din Comana de Jos⁷⁸.

3. În general, prestațiile preoților din subordine erau mulțumitoare, cu excepția preotului David din Râușor, al cărui comportament era categorisit ca „fiind mai slăbuț” și despre care Ioan Clain afirma mai mult compătimitor, decât acuzator: „că mai de to<t> au săraci<t>, că mai bine au păzi<t> Făgărașu decât<t> Biseareca”, ceea ce putea

⁷³ BRV, IV, 210, p. 102. Din 30 ianuarie 1787, și din 1. datează decretul imperial prin care se stabileau la 26 sărbătorile de peste an admise în biserica reco-catolică. document publicat a Anexa B, la circulara episcopală amintită la nota anterioară (Răduțiu Gyemánt 1981, p. 151-152).

⁷⁴ Oricum foile volante respective nu au fost imprimate după 1 martie 1787, ci, cu siguranță, înainte, așa cum reiese din activitatea tipografiei, reconstituită destul de sigur, pentru anul respectiv (vezi Tatai Baltă Mircea 1989, p.[370]). deși este amintit că în stocul inițial al tipăriturilor, existente la sfârșitul lunii februarie 1787, în depozitul tipografiei, nu figurează o astfel de ediție, ceea ce putea însemna că exemplarele ei fuseră difuzate deja integral în teritoriu, sau, mai puțin probabil, că nici măcar nu s- tipărit o astfel de foaie volantă, nici în 1787 !

⁷⁵ Răduțiu Gyemánt 1981. 206, p. 159.

⁷⁶ Tatai Baltă Mircea 1989, Anexa, p. [372]. Semnalăm din nou faptul că tipăritura amintită de Blaj, din 1788, deosebită de certă, pentru că are ca bază documentară înseși registrele contabile ale tipografiei, nu figurează nici în BRV, nici la Aurel Răduțiu și Ladislau Gyemánt, în fiecare din lucrările de bibliografie veche și modernă figurând doar întregiri ale datei, între paranteze drepte, noi considerăm că Protocolul complet al reglementării sărbătorilor s-a distribuit în teritoriu, în ultima fază, abia după 9 iulie 1788, unele dintre anexele circularei episcopale din 1788, putând fi tipărite și distribuite și anterior, în 1787, de exemplu, așa cum reiese din implicațiile textului scrisorii de față. De asemenea considerăm că anul 1787, pe care l-au acceptat ultimii autori specificați, ca an al tipăririi circularei menționate, cu toate anexele sale, trebuie corectat în 1788.

⁷⁷ Izbucnise războiul din 1787-1791.

⁷⁸ Și acest gen de date se cereau în mod curent comunicate la nivel central, pentru ca mai apoi să fie și ele făcute publice, chiar prin intermediul tiparului, pentru că de exemplu se știe că la Blaj a apărut în 1788, sub forma unei foi volante, în folio, numele slujitorilor bisericești decedați în 1787, sub denumirea Numele pristăviților în anul 1787 (Răduțiu, Gyemánt 1981, p. 172).

însemna și faptul că preotul respectiv își cam cheltuisese banii pe băutură, în acest caz putând fi subliniată maniera elegantă, indirectă, în care protopopul îi prezenta cazul.

4. Prin intermediul scrisorii sale, Ioan Clain face și recomandarea pentru hirotonire ca preot a lui Ioan Pencî, dascăl al bisericii din Veneția de Jos, într-o manieră concisă și după tipicul încetățenit. Cele câteva calități importante, care îl recomandau pentru preoție pe Ioan Pencî erau, în viziunea protopopului, în primul rând: faptul că era dascăl al bisericii și de neam boieresc, fiind în același timp și fiu de preot. Tatăl său fusese „*om de omenie*”, ceea ce putea fi o garanție că trăsăturile de caracter pozitive ale părintelui se revărsaseră și asupra celui de-al doilea. Dar, desigur, deasupra eredității, a faptului că era dascăl bisericesc și a poziției sociale, contau trăsăturile personale ale candidatului: „*acesta iaste fecior bun, și cuminte*”. Nici gradul său de instrucție nu era de neglijat, deoarece tânărul absolvise clasa de sintaxă, la iezuiții din Odorhei și știa, pe deasupra și ungurește: „*știe ungureaște, au învăța Sintacșimu în Odorheiu la iajuvîți*”. Girul moral al protopopului este întărit și prin argumentul legat de vârstă, starea fizică și cea a sănătății sale, care constituiau și ele argumente pentru necesitatea hirotonirii tânărului. Se poate desigur admite că portretul tânărului a fost în mod succint și ingenios alcătuit, pentru a-i servi în mod real ca recomandare pentru hirotonire.

5. Protopopiatul nu include decât 15 parohii, din textul protopopului transpărând o undă evidentă de regret că din alcătuirea sa au fost scoase, la o recentă reorganizare administrativă a diecezei, se putea subînțelege, un număr, nici mai mult nici mai puțin de 8 sate, corespunzătoare unui număr de tot atâtea parohii și filii, ceea ce era totuși mult și Ioan Clain părea a-i reproșa cu mult curaj reorganizarea respectivă episcopului, pentru că el nu-și reprima, ci chiar își etala o evidentă tristețe pentru situația respectivă. Simpla pomenire a restructurării respective, aparent fără nici o legătură cu restul scrisorii, constituia un act de curaj, în contextul respectiv.

6. Tot în același context terminal al scrisorii, Ioan Clain ținea să-i reamintească episcopului faptul că în două din parohiile subordonate, anume la Cuciulata și Râușor nu funcționau preoți de mir, ci probabil preoți militari, sau poate el releva doar faptul că în localitățile respective enoriașii adepți ai greco-catolicismului se împuținaseră foarte mult (!), încât nu se mai justifica funcționarea unor preoți de aceeași confesiune în localitățile menționate⁷⁹, ceea ce relevă, din nou, insistent, numărul restrâns de preoți de mir din subordinea sa și reactivează indirect nemulțumirea reală, deși voalat exprimată, a semnatarului scrisorii față de situația din Râușor.

7. Protopopul are curajul să se plângă, în același timp și de faptul că slujitorii bisericilor românești din protopopiat (și aici se includ dascălii, cantorii, crâșnicii etc.) erau „supărați” (respectiv solicitați permanent la diferite munci publice) de *solgăbiraie*, adică de către organele administrative ale principatului din zona Făgărașului, dar era evident că nimeni nu se putea împotrivi, la solicitările respective, mai ales în vreme de război (se putea deduce), astfel încât și acest *of* al episcopului rămâne cumva suspendat!

Desigur și alte aspecte ale scrisorii publicate în anexă pot fi comentate, cele atine doar pot fi aprofundate, iar bibliografia protopopului conturată și mai bine, dar toate acestea, într-o altă etapă.

⁷⁹ Și ne bazăm considerațiile din urmă pe faptul că în Cuciulata, de exemplu, majoritatea zdrobitoare a locuitorilor revenise la ortodoxie, în perioada respectivă, așa cum rezultă dintr-o documentație bogată publicată recent și din Șematismul din 1900.

ANEXA

Prea Luminate, și Prea Osfințite Doa<m>ne/ Doa<m>ne a<l> mieu milostiv Patro<n>!/

Cartea Mării tale acu<m> nu prea de mul<t> trimisă, dinpreună cu Orân[du]/ elile înpărătești, cu datornică smerenie le-am trimis/ și le-am promulgălui<t> pri<n> Eparhie, și le-am înpărțit Pre/ oțilo<r>, dară am întârzăia<t> cu răspunsu<l> că crețari<i> pe<n>tru/ dânsăle încă nu i-am putu<t> scoate toți, ci dintr-al mieu/ am plini<t> de am trimi<s> banii Tipografiei> că preoții/ să to<t> ponosluesc că-s săraci n-au nice un veni<t>, Eu încă/ bietu<l> mărieșu <ce> le-au fos<t> obiceiul să dea Pre<e>otului./ nu-l pociu avea de la dâșii, nice nu mai ceiu.

Pentru 17 exemplare ale Protocollumului sărbăto/ rilor vi<n> flor[ini] Ungurești...2 [c]h[reita]ri 2

Pentru 17 ceste de pe urmă, flo[rini]...3 [c]h[reita]ri 3
atâta bani a<m> și trimi<t>.

Eparhia până acuma e în pace, n-au muri<t> a<l>tu<l> până acuma./ dară numai popa Ionn Cioflec ce<l> Bătrân<n> di<n> Comana de/ Jo<s> Preoții să poartă bine, numa<i> popa David dinu/ Răușo<r> mai slăbuț, că mai de to<t> au sărăci<t>, că mai bi/ ne au păzi<t> Făgărașu decâ<t> Biseareca.

Aducătoriu aceștii cărți anume Ioann Penci, Dascălu/ Biseareci noastre, iaste Boiaru de fr<a>te, Tată său au/ fo<s>t Popă om de omenie, pentru acesta eu foar/ te tare m-aș ruga Mării tale să te milostivești/ a<l> preoți, că mie mi-[i] foarte greu singu<r>, nu pociu să mă miș/ c de acasă, acesta iaste fecio<r> bun, și cuminte, știe/ ungurește, au învăța<t> Sintacșimu<l> în Odorheiu la iaju/ viți.

Nu ști<m> ce să face<m> Măria ta, că ne cam [în text n] supără Solgăbiraee// slujitorii Bisearicești î<i> mâne câteodată la slujbele varme/ ghiei, oare putea-ne-vom pune înpotrivă?

Cincisprăzeace parohii să află în Eparhiia aceasta./ afară de ceale op<t> sate luate dintr-însa, dintr-acea/ ste 15 la doao nu trebue mirul, cumu-i Kociula/ ta și Răușoru. După aceastea recomandăluindu-mă/ Grații Mării tale, mă scriu/ A<l> Mării tale/ Veneția de Jo<s>/ 1788 30 Mai/ Prea smerită slugă/ Pro[to]po<p> Ioann Klain m.p.//

Pe verso:

1788/ A<lso> Venetze

Prea Luminatului și Prea Osfințitulu<i>/ Mării sale Do<m>nului Do<m>nului Ioann/ Bob di<n> mila lui Du<m>nezeu și a Scau/ nului Apostolicesc Ipiscopului/ Făgărașului, Mării sale, a<l> mieu/ milostiv Patro<n> cu datornică/ smerenie/ La/ Blaj//

**RECUPERATIONS ET INTERPRETATIONS HISTORIQUES
CONCERNANT UNE LETTRE DU POPE DE VENETIA DE JOS;
IOAN CLAIN, ADRESSEE A IOAN BOBB, LE 30 MAI 1788**

Résumé

L'étude cherche de mettre en évidence quelques détails sur le passé historique de la confession gréco-catholique, à partir du texte d'une lettre du pape Ioan Clain de Veneția de Jos de la Terre de Făgăraș, à l'évêque Ioan Bobb, rédigée le 30 mai 1788. Ont pu être constatées des aspects concernant la biographie du pape confrontés à ce qu'on connaissait déjà, mais le champ d'investigation se montre bien riche à ce sujet. Les différentes orientations entre l'orthodoxie et le gréco-catholicisme ont été observées et les conclusions ont pu être mises en liaison avec la scision confessionnelle, manifeste au cours du temps, avec certaines stabilités évidentes dans les mêmes périodes. En même temps, nous avons pu identifier les anciennes éditions, comme les feuilles volantes, répandues dans le territoire de Blaj et mis en évidence le fait que l'une des plus intéressantes éditions de ce type, désignée par l'auteur de la lettre „Le protocole des fêtes”, peut être datée plutôt en 1788 qu'en 1789, comme dans la bibliographie roumaine consacrée. Nous avons pu analyser et présenter les réalités confessionnelles de la zone, y compris la manière dont la paroisse en question était organisée à l'époque, à partir du texte de cette lettre. A été mis en évidence aussi la manière dont le pape a initié la bénédiction d'un instituteur ecclésial, en remettant à l'évêque une recommandation rédigée selon les règles de l'époque. D'après ce que nous pouvons constater en ce moment, la population et les prêtres accusaient directement la pauvreté manifeste, parfois le pape n'ayant pu couvrir les frais de l'édition des feuilles volantes distribuées afin que les sujets puissent appliquer leur contenu. Le pape, qui était d'origine aisée (le neveu de l'évêque Ioan Inochentie Micu Clain), complétait de ses propres moyens les frais. Par le milieu de ces feuilles volantes ont été diffusées aux fondements mêmes de la société, les mesures réformistes de siècle des Lumières, qui en 1780-1790 allaient connaître certainement l'apogée dans l'empire au temps du gouvernement autonome de Joseph II. La lettre prouve, en dehors de la pauvreté évoquée déjà, une incroyable mobilité moderne de la société, une réelle capacité des roumains d'accepter le nouveau et de s'y adapter, quoique Ioan Clain était vieux et pas tout à fait d'accord avec toutes les nouveautés, imposées par le régime de Joseph II. Entre autres, il était accusé de ne pas appliquer les nouvelles procédures concernant le mariage, introduites par l'empereur même.